

Geen hulpvraag, wel hulp nodig

Ontwikkelen van de hulpvraag in cluster 4-scholen met ouders en jeugdzorg

José Wichers-Bots

De ingewikkelde problematiek van leerlingen op een cluster 4-school vereist dat school, ouders en jeugdzorg samenwerken. Het begeleidingsteam van de school ziet het als zijn taak om met alle betrokkenen één plan van aanpak te maken. Als ouders geen enkel vertrouwen meer hebben in welke begeleiding dan ook, is dat moeilijk te realiseren. Om het vertrouwen te winnen van deze ouders is een stappenplan ontwikkeld. Daarbij wordt in vier stappen de gezamenlijke hulpvraag met ouders als deskundigen geformuleerd, en vastgesteld hoe de jeugdzorg hierbij betrokken kan worden. Aan de orde komt welke leden van het begeleidingsteam de gesprekken met de ouders en de leerling kunnen voeren en de wijze waarop. Ook de grenzen van de mogelijkheden van een cluster 4-school zijn onderwerp van gesprek met alle betrokkenen.

INLEIDING

Soms is het voor het begeleidingsteam van een cluster 4-school¹ een ingewikkeld proces om school, ouders en jeugdzorg² met elkaar om de tafel te krijgen. Ouders zien hier het nut niet van in, vinden dat zij geen hulp nodig hebben of zien de al aanwezige hulp (bijvoorbeeld van een voogd) als overbodig. Deze ouders hebben geen vertrouwen meer in het onderwijs en de jeugdzorg en vertonen vaak vanaf het begin veel weerstand (Ghesquière, 1993). Zij maken zich wel vaak veel zorgen om hun kind maar geloven niet meer in een goede oplossing. Zij hebben weliswaar geen hulpvraag, maar hebben wel hulp nodig. Het begeleidingsteam van de school heeft echter de hulp van zowel de ouders als de jeugdzorg nodig om het onderwijs weer toegankelijk te maken voor de vaak ingewikkelde cluster 4-leerling.

Het is naar mijn idee de taak van het begeleidingsteam van de school een gezamenlijke hulpvraag met ouders en

jeugdzorg te ontwikkelen. Op die manier wordt de zorg voor de leerling gedeeld. Het is de kunst om daar zo vasthoudend mogelijk in te zijn. Het begeleidingsteam, aangevuld met ouders en jeugdzorg noemen we het 'School en Hulpteam'. In een dergelijk School en Hulpteam kan een op elkaar afgestemd plan van aanpak ontwikkeld worden.

In dit artikel wordt uitgelegd hoe gezamenlijke hulpvragen ontwikkeld kunnen worden en hoe het begeleidingsteam van een cluster 4-school een School en Hulpteam kan vormen, ook daar waar ouders dit in eerste instantie afhouden. Nadat kort wordt ingegaan op de communicatie tussen de leerkracht, de leerling en zijn ouders en de rol van het begeleidingsteam, wordt besproken hoe school door vertrouwen te winnen de betrokkenheid van deze ouders kan verkrijgen. Vervolgens wordt aangegeven hoe in vier stappen de gezamenlijke hulpvraag ontwikkeld kan worden en hoe de jeugdzorg hierbij betrokken kan worden. Aan bod komen het kennismakingsgesprek, de start van de schoolgang, het evaluatiegesprek en het vervolggesprek. Tevens komt aan de orde welke leden van het begeleidingsteam de gesprekken met de ouders en de leerling zouden kunnen voeren. Tot slot wordt aangegeven waar de grenzen van school liggen.

VAN DRIEHOEK NAAR CIRKEL

De communicatie op scholen tussen leraar, leerling en ouders is te verbeelden in een driehoek: de leerling, leraar en ouders staan op de hoeken van een gelijkzijdige driehoek, de zijden bepalen de communicatieve banden. Dit verbeeldt een evenwichtige situatie, waar de leerling de ruimte krijgt zich te ontwikkelen (Van Mulligen, 2001). Zo hoort het te zijn. Het evenwicht in deze driehoek verdwijnt door een verstoorde

ontwikkeling van de leerling en/of een zeer problematische opvoedingssituatie. Als een leerling zich niet goed ontwikkelt, zullen in de meeste gevallen of de ouders of de school dit signaleren en samen kijken welke hulp op zijn plaats is. In een dergelijk geval is het noodzakelijk dat de verhoudingen tijdelijk anders komen te liggen.

In het ergste geval staan ouders, school en jeugdhulpverlening als vijanden tegenover elkaar

De leerling wordt midden in een cirkel geplaatst en ouders, school en hulpverleners in een gesloten kring daaromheen. In veel gevallen lukt deze samenwerking, zeker ook door de steeds betere aansluiting van de jeugdhulpverlening op het onderwijs. In steeds meer gemeenten functioneren inmiddels zorgadviesteams. Een goed voorbeeld vormen de School en Hulpteams in het basis- en voorgezet onderwijs in Nijmegen. In deze teams participeren het zorgteam van de school, het schoolmaatschappelijk werk, de GGD, de Schooladviesdienst, Leerplicht en Bureau Jeugdzorg. In overleg met ouders probeert het School en Hulpteam te komen tot één plan voor de leerling. Bij een aantal leerlingen mislukt de vorming van de cirkel. De problemen zowel op school als thuis worden steeds heftiger. In het ergste geval staan ouders, school en jeugdhulpverlening als vijanden tegenover elkaar.

Vertrouwen winnen

Bij leerlingen met ernstige gedragsstoornissen en psychiatrische problemen mislukt het nogal eens ouders, school en jeugdzorg op één lijn te krijgen. Zij komen vaak uit multi-problem gezinnen (Ghesquière, 1993). Deze leerlingen worden verwezen naar een cluster 4-school. De cluster 4-school is dikwijls de zoveelste school, zoals in het voorbeeld van Jeffrey (zie box 1). Deze leerlingen en hun gezinnen hebben vaak al menig hulpverlener over de vloer gehad. Het is dan ook niet verwonderlijk dat sommige ouders en vaak ook de leerling sceptisch staan tegenover de plaatsing en zich min of meer gedwongen voelen tot dit besluit. Voor het begeleidingsteam is het de kunst met deze weerstand om te gaan en dit te herkaderen als: de ouders zijn betrokken, willen het beste voor hun kind, alleen ze geloven er niet meer in (Polansky e.a., 1981). Het feit dat zij geen hulpvraag hebben, wil niet zeggen

dat zij geen hulp kunnen gebruiken. Het wordt de taak van school en jeugdzorg de hulpvraag bij ouders te ontwikkelen. Niet om ze iets op te dringen, maar om de zorg te delen en daar vasthoudend in te zijn (Van Burik e.a., 2001).

Ouders hebben verscheidene redenen om hulpverleners buiten de deur te houden. De belangrijkste reden is dat zij bang zijn dat hun kind van hen wordt afgenomen, zoals zij dat in hun eigen jeugd wellicht ook hebben meegemaakt. Uiteindelijk zullen zij de leerkracht van hun kind en het begeleidingsteam van de school moeten gaan vertrouwen. Voor het winnen van dit vertrouwen zullen de betrokkenen fors moeten investeren.

Een school heeft een uitgelezen positie als het gaat om het opbouwen van vertrouwen. De leerkracht/mentor ziet de leerling immers elke dag, zodat deze veel positieve dingen over de leerling kan vertellen. Tegelijkertijd kan het begeleidingsteam zich naar ouders toe kwetsbaar opstellen. Kwetsbaar, in die zin dat het begeleidingsteam laat blijken bepaalde zaken rondom het onderwijs en de opvoeding van de leerling moeilijk te vinden. Hierbij kunnen de ouders bij uitstek als deskundigen worden ingeschakeld.

Hieronder volgt een stappenplan hoe het begeleidingsteam van een school in maximaal vier stappen met ouders het vertrouwen kan opbouwen. Doel van dit stappenplan is het vormen van een School en Hulpteam met de leerkracht/mentor en het begeleidingsteam van de school, de ouders en de jeugdzorg. In dit team kan een goed op elkaar afgestemd plan van aanpak geformuleerd worden (Baartman, 2003).

Kennismaking

De begeleiding start bij de eerste kennismaking van ouders met de nieuwe school, nog voordat de leerling op school wordt aangenomen. Degene die deze taak uitvoert, dient lid te zijn van het begeleidingsteam en dient vanuit zijn functie ook later de ouders regelmatig te spreken. Twee zaken staan centraal: goede informatie geven en luisteren naar het verhaal van ouders. Cruciaal is op de informatiebehoefte van ouders af te stemmen. De ene ouder wil alles weten, van schoolplan tot lesrooster en de schoolregels, de ander wil alleen maar rondkijken. Maar allemaal hebben ze een verhaal,

Over de auteur

drs. José P.M. Wichers-Bots, orthopedagoog, gz-psycholoog,
Fontys/Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg, Tilburg.
E-mail: J.Wichers@fontys.nl. www.fontys.nl/oso.

Box 1: Jeffrey

Voorgeschiedenis

Jeffrey is tien jaar als hij wordt aangemeld op een cluster 4-school. Hij heeft twee broertjes van acht en zes jaar. Hij is zes weken te vroeg geboren. In zijn eerste jaar wordt hij twee keer in het ziekenhuis opgenomen vanwege voedingsproblemen. Op driejarige leeftijd wordt Jeffrey in verband met agressief gedrag naar leeftijdgenoten, concentratieproblemen en eetproblemen door de peuterspeelzaal verwezen naar het Medisch Kleuterdagverblijf. Op zijn zesde gaat hij naar de basisschool. Hier gaat het moeizaam: hij leert traag, slaat andere kinderen en zwerft veel op straat. De school vermoedt dat Jeffrey's vader hem slaat. Wanneer de school zijn ouders hiermee confronteert, ontstaat er ruzie. Jeffrey wordt verwezen naar het Speciaal Basisonderwijs. Inmiddels is Jeffrey's vader werkloos geworden als gevolg van zijn alcoholprobleem. Als Jeffrey met blauwe plekken op school komt, wordt het Aanmeldingspunt Kinder mishandeling (AMK) ingeschakeld en volgt Intensieve Gezinsbegeleiding. Vervolgens gaat het op school twee jaar redelijk goed totdat Jeffrey zijn juf keihard schopt. Zijn ouders verwijten de juf dat zij hun zoon altijd de schuld geeft en zij houden hem thuis. Met bemiddeling van de leerplicht-ambtenaar wordt Jeffrey aangemeld op een cluster 4-school.

waar het begeleidingsteam heel goed naar moet luisteren. In elk verhaal zitten de zorgen die ouders hebben en precies daar liggen de mogelijkheden tot aansluiting. Ouders maken zich bijvoorbeeld zorgen over problemen die de leerkracht, soms in verholde vorm, in de eerste maanden op school bij

de leerling kan herkennen. Vaak zijn het op het eerste oog niet de grote problemen. Soms lijken het in vergelijking met wat er in het dossier staat zelfs futiliteiten. Toch bieden juist deze kleine, vaak praktische problemen de mogelijkheid tot samenwerking en tot het doorbreken van een vicieuze cirkel. Hier liggen de kansen voor een goede samenwerking. Hier kan het begeleidingsteam laten zien dat het naast de ouders staat en de zorg met hen deelt. In dit stadium wordt al verteld dat de school ouders nodig heeft om te zorgen dat hun kind weer tot leren komt (zie box 2).

Ten slotte is het belangrijk dat het begeleidingsteam aan ouders en leerling uitlegt welke stappen volgen en dat vervolgens ook waarmaakt. De ouders krijgen te horen dat het gebruikelijk is dat zij na een aantal weken worden uitgenodigd om de eerste periode te evalueren. Hierbij kan worden aangegeven dat wat het begeleidingsteam betreft eenieder daarbij uitgenodigd kan worden die volgens de ouders belangrijk is voor de ontwikkeling van hun kind: andere familieleden, buren, een voogd, andere al aanwezige hulpverleners enzovoort.

Start schoolgang

De leerkracht/mentor bespreekt met ouders op welke manier zij graag geïnformeerd willen worden over de eerste schoolweken van hun zoon/dochter. Hij legt uit dat hij het belangrijk vindt om elkaar goed te informeren over hoe de eerste periode op school verloopt en hoe de leerling thuis komt. In deze fase is het zaak de wensen van ouders en de mogelijkheden van school op elkaar af te stemmen. Het begeleidingsteam zal

Box 2: kennismaking

De ouders van Jeffrey krijgen een uitgebreide rondleiding op school en uitleg over hoe de school werkt en hoe belangrijk de school de samenwerking met ouders vindt. Zijn vader vertelt over zijn nare ervaringen met de vorige school: de vrijwel dagelijkse telefoontjes van school over zaken die niet goed waren verlopen; de jonge juf die steeds advies gaf wat ouders moesten doen; soms hoorde je weken niets. Vader vertelt dat Jeffrey inmiddels een hekel heeft aan lezen. Moeder vertelt dat Jeffrey uren op straat voetbalt of rondwaalt en nooit op de afgesproken tijd thuis komt. Sinds een jaar komt één keer per maand iemand van het Algemeen Maatschappelijk werk praten.

Aan het eind van het gesprek wordt een afspraak gemaakt voor een evaluatiegesprek. De school geeft aan dat ouders de maatschappelijk werker van het gezin ook mogen vragen mee te komen. Ouders vinden het niet nodig haar uit te nodigen.

zich in deze fase dienstbaar moeten opstellen door een ouder van dienst te zijn op een wijze die aansluit bij zijn behoeften (Baartman, 2003). Soms zijn dat heel praktische behoeften, zoals het regelen van taxivervoer of het helpen invullen van ingewikkelde formulieren (zie box 3).

Evaluatiegesprek

Het evaluatiegesprek tussen de leerkracht/mentor, het begeleidingsteam, de ouders en eventueel al aanwezige jeugdhulpverleners vindt ongeveer zes weken na de start van de leerling op school plaats. Het doel is te elkaar te informeren hoe de eerste weken verlopen zijn en op zoek te gaan naar gezamenlijke hulpvragen.

Vóór dit gesprek op school voert de orthopedagoog/gedragsdeskundige uit het begeleidingsteam een voorgesprek met de leerling. Deze vraagt aan de leerling of hij weet dat zijn ouders straks op school komen en vraagt of hij ook weet waarom. Dit levert, hoe jong een leerling ook is, boeiende informatie op (Delfos, 2000; 2005). Vervolgens vertelt de orthopedagoog/gedragsdeskundige wat de bedoeling van het gesprek is en vraagt de leerling hoe hij vindt dat het de afgelopen weken op school is gegaan. Tot slot wordt er aan de leerling gevraagd of er iets is wat volgens hem straks besproken moet worden. Verteld wordt dat hij er aan het eind van het gesprek weer bij geroepen zal worden en dan te horen zal krijgen wat met zijn ouders, zijn leerkracht en eventueel aanwezige hulpverleners is afgesproken.

Aan het begin van het evaluatiegesprek geeft de voorzitter de reden en het doel van het gesprek aan en checkt of de

ouders het daarmee eens zijn. Begonnen wordt over en weer informatie uit te wisselen over de eerste weken. De voorzitter geeft ouders de gelegenheid te bepalen wie begint. Ouders krijgen alle ruimte om hun verhaal te vertellen en eventuele onvrede te uiten. Als ouders iets positiefs over hun opvoedkundig handelen vertellen, wordt direct een compliment gegeven. De leerkracht vertelt aan de hand van een paar concrete gebeurtenissen waar de talenten en de groeimogelijkheden van de leerling liggen. De gedragsdeskundige vertelt over het gesprekje vooraf met de leerling. De leden van het begeleidingsteam laten tijdens het gesprek blijken dat zij de leerling inmiddels goed hebben leren kennen.

Na deze informatieronde bespreekt één lid van het begeleidingsteam wat de school moeilijk vindt en waarover het team advies nodig heeft. Het is van belang hiervoor een concreet, verhelderend voorval te kiezen dat aansluit bij de zorgen die ouders tijdens het kennismakingsgesprek hebben aangegeven. Zij zullen dit herkennen, zodat er samen geconcludeerd kan worden dat zij als ouders het hier moeilijk mee hebben, maar het team op school ook. Het begeleidingsteam heeft hier de gelegenheid zijn verwondering uit te spreken over hoe de ouders het al zo lang met zo'n ingewikkeld kind volhouden, terwijl het team op school er zijn handen vol aan heeft. In dit stadium is het cruciaal geen goedbedoelde opvoedingsadviezen te geven. Die hebben ouders in het verleden al volop gehad. Beter is het om de gezamenlijke zorgen te vertalen in wensen en te vragen naar datgene wat thuis al goed gaat, hoe ouders dat gelukt is. Zo worden ouders als deskundigen benaderd (Cauffman, 2003; Berg & Steiner, 2004).

Het belang van een goede samenwerking met ouders en hulpverleners wordt benadrukt. Dat houdt onder andere in dat iedereen elkaar steeds goed informeert. Vaak is het nog te vroeg om al een concrete afspraak te maken. Als er al wel een afspraak wordt gemaakt, dient ervoor gezorgd te worden dat die afspraak met succes kan worden uitgevoerd.

Aan het eind van het gesprek wordt de leerling erbij geroepen. De leerkracht of intern begeleider vertelt zo concreet mogelijk de positieve gedragingen die zij de eerste weken

Box 3: start schoolgang

De leerkracht spreekt met de ouders af dat hij elke donderdag belt om te vertellen hoe de week is verlopen. Hij zal de nadruk op leuke dingen leggen, maar wel eerlijk alles vertellen. Als er iets bijzonders gebeurt, zal hij dezelfde dag bellen. Als moeder zich tussendoor om iets zorgen maakt, dan kan zij na school bellen met de leerkracht. Moeder wil geen schriftje want dat verscheurt Jeffrey toch. De school helpt moeder bij het invullen van een formulier voor een vergoeding van het busgeld.

Box 4: evaluatiegesprek

Voor het evaluatiegesprek heeft de gedragsdeskundige een gesprekje met Jeffrey. Op de vraag of hij ook weet waarom zijn ouders op school komen praten, zegt hij: 'Omdat ik met iedereen ruziemaak'. Jeffrey geeft aan dat hij deze school wel leuk vindt; hij heeft nooit meer ruzie in de klas en mag buiten vaak meedoen met voetballen. Als hij iets verkeerd doet, kan hij het altijd weer goedmaken. Op de vraag waar we het straks ook over moeten hebben, zegt hij dat hij thuis vaak ruzie heeft met zijn broertjes en dat zijn vader niet zo boos moet worden als hij te laat thuis komt.

Tijdens het evaluatiegesprek krijgen zijn ouders eerst het woord. Zij vertellen dat Jeffrey het fijn vindt op deze school. De leerkracht zegt vaak dat hij goed gewerkt heeft. Als hij thuiskomt, is hij vaak moe. De leerkracht vertelt dat Jeffrey een leuk, maar moeilijk kereltje is met veel humor, dat goed kan voetballen. Hij is handig, kan prachtig tekenen en rekent op niveau. Lezen gaat heel moeilijk. De school wil hier nader onderzoek naar doen. Jeffrey wordt snel boos als hij iets niet begrijpt, maar door de kleine groep en het zeer gestructureerde programma komt dat in de klas alleen nog bij overgangen voor. Wel komt Jeffrey elke dag te laat op school en na de pauze komt hij vrijwel altijd als laatste de klas in. Zijn ouders herkennen dit.

De gedragsdeskundige vertelt de ouders over haar gesprek met Jeffrey. De ouders beginnen uitgebreid te vertellen over de ruzies en hoe ze reageren als hij weer te laat thuis is. Zijn broertjes worden dan wakker van het geschreeuw van vader en Jeffrey. De gedragsdeskundige complimenteert de ouders met hun vasthoudendheid gedurende al zo lange tijd bij zo'n moeilijk kind als Jeffrey. Besloten wordt het gezamenlijke probleem van te laat komen aan te pakken. De gedragsdeskundige vraagt de ouders het te laat komen ook een keer te bespreken met de algemeen maatschappelijk werker om samen te overleggen hoe zij thuis hiermee om kunnen gaan en hoe de aanpak thuis en op school op elkaar afgestemd kan worden. De ouders stemmen hiermee in.

Aan het eind van het gesprek komt Jeffrey erbij. Eerst vertellen de leerkracht en ouders waar zij tevreden over zijn. Daarna dat ze allebei zien hoe moeilijk het voor Jeffrey is om zich aan een tijdsafpraak te houden en dat ze daar samen een plan voor gaan maken, maar dat zij eerst gaan overleggen met de algemeen maatschappelijk werker. Een vervolgspraak wordt gemaakt.

gezien heeft. Het vertrouwen wordt uitgesproken dat deze positieve ontwikkeling door een goede samenwerking tussen thuis, school en jeugdzorg kan worden doorgezet. Indien er al een afspraak is gemaakt, vertelt het team de leerling dat er samen met hem één plan voor thuis en school wordt gemaakt, gevolgd door een evaluatie. Deze gezamenlijke bespreking geeft de leerling een veilig gevoel. Hij ziet letterlijk alle mensen met wie hij te maken heeft om zich heen zitten (zie box 4).

Vervolggesprek

Het vervolggesprek is bedoeld om de cirkel te sluiten, om te zorgen dat ouders, school en jeugdzorg in de toekomst

goed samenwerken en met elkaar rondom de leerling blijven staan, zolang dat nodig is. Vóór het vervolggesprek is er opnieuw een gesprek met de leerling. Aan het eind van het gesprek wordt de leerling er weer even bijgehaald om de afspraken die met elkaar gemaakt zijn te melden. Als het vertrouwen gewonnen is, kan tijdens dit gesprek worden uitgelegd welke belemmeringen de leerling heeft om het onderwijs goed te kunnen volgen, welke stoornis aan zijn gedrag ten grondslag ligt. Ook kan worden uitgelegd welke aanpassingen met betrekking tot het onderwijs nodig zijn, wat de doelen op korte en lange termijn zijn, welke informatie nog ontbreekt, hoe deze verkregen kan worden en welke hulp naast school nog nodig is. Ouders en jeugdzorg wordt nadrukkelijk gevraagd naar herkenning en bevestiging van de informatie die de school geeft. Hierop volgt vaak weer zeer waardevolle informatie van ouders.

Het begeleidingsteam en de jeugdhulpverleners kunnen nu psycho-educatie gaan geven, maar alleen als ouders vragen stellen. Belangrijker is ouders een compliment te geven over opvoedingszaken die zij (intuïtief) goed doen. In dit stadium liggen er mogelijkheden om ouders te ontschuldigen. Vaak gaan ouders wanneer zij eenmaal het gevoel hebben dat er gezamenlijk aan de problemen van hun kind gewerkt wordt, op zoek naar oorzaken. Niet zelden leggen zij dan de schuld bij zichzelf, bij hun manier van opvoeden. Uitgelegd wordt dat de problematiek van de leerling vrijwel altijd veroorzaakt wordt door een combinatie van factoren.

Tot slot maken de deelnemers van het School en Hulp-team goede afspraken over wie wat doet en hoe iedereen elkaar op de hoogte houdt. Alleen zo ontstaat er één plan. Het is belangrijk om zich te realiseren dat de school de plek bij uitstek is om veranderingen op te merken en deze ook door te spelen aan alle betrokkenen (zie box 5).

Als ouders ook tijdens het vervolggesprek nog steeds twijfels hebben over het nut van de aanwezigheid van hulpverleners, kan door het begeleidingsteam de wens geuit worden om advies te vragen aan bijvoorbeeld de voogd, de gezinstherapeut of de PPG'er over de begeleiding van de leerling op school. De hulpvraag wordt zo nadrukkelijk door de school gesteld. Belangrijk is dat het begeleidingsteam de andere hulpverleners op school gezamenlijk minimaal eenmaal in het bijzijn van de ouders heeft gesproken.

Weerstand

Bij een aantal zeer beschadigde ouders is de weerstand soms heel groot. Wanneer hun hulp ingeroepen wordt, is het nuttig terug te gaan naar hun jeugd. Hoe was het vroeger bij hen thuis, hoe was het op school, wat zou hen toen geholpen hebben? Het gegeven dat de helft van alle kinderen die getuige

waren van huiselijk geweld zelf later ook mishandeld wordt, doet beseffen dat een aantal ouders thuis mishandeld wordt en/of zelf mishandelt (Baartman, 2003). Dit gebeurt vanuit onvermogen. Ouders weten niet hoe het anders kan.

Als ouders in het School en Hulpteam bedacht hebben hoe zij kleine problemen thuis zelf kunnen oplossen, dan groeien zij. Ze groeien nog meer als er samen besproken kan worden hoe zij ervoor kunnen zorgen dat de leerling niet zo verbaal of lichamelijk agressief wordt als zij zelf geworden zijn.

Deelnemers gesprek

De deskundigheid van de verschillende medewerkers en de organisatiestructuur van de school bepalen welke deelnemers uit het begeleidingsteam deze gesprekken het beste kunnen voeren. De gespreksleider moet iemand zijn die op grond van zijn functie gezag heeft binnen de school, bijvoorbeeld een afdelingscoördinator. Het is iemand die indien noodzakelijk de grenzen van de school aangeeft. Hierover volgt later meer.

De leerkracht/mentor van de leerling zit ook bij dit gesprek. Hij kan de positieve kanten van de leerling uitvergroten en aangeven waarover hij advies wil van ouders en jeugdzorg. Ten slotte is er iemand aanwezig die op grond van zijn deskundigheid goed in gesprek kan komen met de leerling en zijn ouders. Deze rol zou bijvoorbeeld door de orthopedagog/gedragsdeskundige vervuld kunnen worden. Deze persoon heeft weet van de psychopathologie van de leerling en eventueel ook van de psychopathologie van de ouders, kent het school- en hulpverleningsverleden van de leerling en zijn groeimogelijkheden en kan bovendien eventuele oplossingsgerichte plannen met de leerling, zijn leerkracht/mentor en ouders uitwerken.

Bij sommige KOPP-leerlingen (Kinderen van Ouders met Psychiatrische Problematiek) is het verstandig de leerkracht van de leerling niet volledig bij deze gesprekken aanwezig te laten zijn (Boel e.a., 2005). Als het School en Hulpteam op grond van dossierinformatie of eigen inschatting verwacht dat ouders door persoonlijke problematiek snel met de leerkracht in conflict zullen komen, is het beter de leerkracht buiten schot te houden. Bijvoorbeeld in het geval van een ouder met borderline-problematiek kunnen de soms onverwachte agressieve uitingen beter opgevangen worden door een lid van het begeleidingsteam dat minder frequent en direct contact heeft met de leerling. Zo kan voorkomen worden dat de leerling in een loyaliteitsconflict komt (Boszormenyi-Nagy & Spark, 1973). In ieder geval moeten dergelijke gesprekken nooit alleen gevoerd worden, omdat er een rolverdeling moet zijn tussen degene die de grenzen van school aangeeft en degene die juist nog mogelijkheden en oplossingen ziet.

Box 5: vervolgesprek

In het gesprek met de gedragsdeskundige vertelt Jeffrey dat hij met een beloningssysteem geleerd heeft om op school op tijd in de klas te komen. Op tijd thuis komen lukt nog niet, maar er komt binnenkort iemand thuis om hem ook dat te leren. Hij heeft thuis minder ruzie. Hij wil nu echt leren lezen.

De ouders hebben een medewerker van Bureau Jeugdzorg meegenomen. Zij vertellen dat in overleg met de schoolmaatschappelijk werker van school en de algemeen maatschappelijk werker geïndiceerde Jeugdzorg in de vorm van Intensieve Gezinsbehandeling is aangevraagd om te zorgen dat Jeffrey thuis beter gaat luisteren en er minder ruzie is met zijn broertjes. De leerkracht vertelt dat Jeffrey goed oplet en zijn werk afkrijgt in de klas als hij veel structuur en controle krijgt. Krijgt Jeffrey meer ruimte, dan loopt hij van zijn plaats, bemoeit zich met andere leerlingen en krijgt ruzie. Hij leert ervan om na afloop te bespreken wat er is gebeurd en hoe hij een volgende keer kan zorgen dat hij geen ruzie krijgt. Hij heeft snel het gevoel dat hem onrecht wordt aangedaan. De ouders herkennen dit uit de omgang met zijn broertjes. Vader vertelt dat hij soms zo boos wordt, dat hij Jeffrey slaat. Moeder begint te huilen en zegt dat zij bang is dat Jeffrey zo geworden is door hun opvoeding. De gedragsdeskundige vertelt hoe moeizaam Jeffrey's eerste jaar is verlopen en laat de ouders uitgebreid vertellen over hun zorgen in het eerste jaar, hoe moeder hem elk uur een beetje eten moest geven en hoe vader dit 's nachts deed. De gedragsdeskundige geeft ouders een compliment voor deze zorg.

De leerkracht vertelt dat Jeffrey zich schaamt tegenover zijn klasgenoten dat hij nog steeds niet kan lezen. Inmiddels is onderzoek verricht. Daaruit blijkt dat Jeffrey ernstige dyslexie heeft. Jeffrey zal op school Remedial Teaching krijgen en uitleg waarom hij zo moeilijk leest.

De leerkracht, de ouders en de gezinsbegeleider spreken af elkaar regelmatig te informeren en indien nodig direct contact te zoeken. Er wordt over een half jaar een nieuwe afspraak gemaakt. Aan het eind van het gesprek wordt Jeffrey er weer bijgehaald en krijgt hij te horen wat er is afgesproken.

Grenzen van school

Het doel van de school is het bevorderen van de ontwikkeling van de leerlingen. Vaak is het nodig eerst te zorgen dat een leerling weer toegankelijk wordt voor onderwijs. In deze gevallen is het onderwijs eerst middel, een prachtmiddel, soms voor lange tijd. Immers, leerlingen die nieuwe dingen leren gaan positiever over zichzelf denken. Pas als de leerling weer vertrouwen in zichzelf heeft en ouders weer vertrouwen in de school, kan het School en Hulpteam gaan bepalen wat het doel van het onderwijs wordt en waar naartoe gewerkt zal worden.

Belangrijk is dat goed aan ouders, leerlingen en jeugdhulpverleners wordt duidelijk gemaakt waar op school de grenzen liggen. Een grens wordt overschreden wanneer een leerling op school niet te handhaven is. Hoe consequenter hiermee om wordt gegaan hoe veiliger de school wordt voor alle betrokkenen.

Er is sprake van een grens:

- Als het onderwijsproces voor de andere leerlingen langdurig en/of veelvuldig ernstig verstoord wordt door het gedrag van één leerling.
- Als de veiligheid voor de leerling zelf en/of andere leerlingen en de leerkrachten ernstig in gevaar is.
- Als het begeleidingsteam en jeugdzorg samen menen dat het huidige hulpaanbod onvoldoende is en het ontwikkelen van de hulpvraag niet lukt, terwijl dit voor de ontwikkeling van de leerling zeer noodzakelijk is.

Als alle hulpverleners samen menen dat de ontwikkeling van een leerling ernstig in gevaar is door de opvoedingssituatie, zijn allen verplicht in te grijpen (De Winter, 2005). Wanneer dit dan niet gebeurt, kun je zelfs spreken van medeplichtigheid aan kindermishandeling.

Een blind persoon kan niet worden opgeleid tot politieagent of piloot, een persoon zonder armen niet tot postbode of chirurg. Een ernstig gestoorde ouder kan niet worden opgeleid tot een opvoeder. Als blijkt dat er sprake is van een ernstig gestoorde ouder dient er gezorgd te worden voor andere opvoeders, zoals een pleeggezin en krijgen ouders die rol die zij nog wel kunnen vervullen. Ongetwijfeld krijgt het School en Hulpteam dan te maken met weerstand. Maar ook dan blijft het een uitdaging om vanuit de motivatie van ouders te werken: welke rol willen en kunnen zij vervullen.

CONCLUSIE

De taak van het begeleidingsteam van een cluster 4-school is zorgen dat er een School en Hulpteam wordt gevormd, waarin ouders, school en jeugdzorg zo samenwerken dat er rond de leerling één gezamenlijk plan gemaakt kan worden. Het begeleidingsteam is bij uitstek geschikt om een gezamenlijke hulpvraag gericht op een betere toekomst te ontwikkelen, vooral ook wanneer ouders weerstand vertonen. Dit is mogelijk wanneer het begeleidingsteam zich vanaf het begin open opstelt en ouders als deskundigen van hun kind benadert. Op die manier geeft het begeleidingsteam aan dat zij hen nodig heeft. Ook legt het begeleidingsteam aan ouders uit dat hulpverleners nodig zijn om de leerling weer toegankelijk te maken voor het onderwijs. Het helpt de leerling als hij weet dat zijn ouders, de school en de jeugdhulpverleners samenwerken aan zijn toekomst. Dat wordt helemaal duidelijk als hij ze allemaal letterlijk om de tafel ziet zitten. Soms lukt het niet om met elkaar in het School en Hulpteam een gezamenlijk plan te maken of zelfs een School en Hulpteam te formeren. De grens van wat het begeleidingsteam kan doen, wordt dan bereikt. Het is belangrijk deze grenzen duidelijk aan de ouders aan te geven. Een school die niet veilig is, kan geen goed onderwijs bieden.

Wellicht is het in de toekomst mogelijk al in een eerder stadium goed samen te werken met ouders en jeugdzorg. Op dit moment loopt er in Nijmegen een project met het Regionaal Expertise Centrum Vierland, Bureau Jeugdzorg Gelderland en Fontys/Opleidingscentrum Speciale Onderwijszorg. Doel hiervan is te komen tot een geïntegreerde indicatiestelling cluster 4 en jeugdzorg en aansluitend tot een gezamenlijk plan van aanpak. •

Noten

1: Het begeleidingsteam, verbonden aan een cluster 4-school bestaat uit: de afdelingscoördinator, de intern begeleider, de orthopedagoog/gedragskundige, de maatschappelijk werker en eventuele andere functionarissen die betrokken zijn bij de behandeling van de leerling.

2: Onder jeugdzorg wordt hier verstaan: alle ondersteuning die het gezin met betrekking tot de opvoeding van hun kinderen ontvangt of in de toekomst zou wensen te ontvangen.

LITERATUUR

- Alessandra, T. & O'Connor, M.J. (2001). *De platina regel*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Baartman, H. (2003). *Over het bijzondere van kindermishandeling en over (on)gevraagde hulp*. Toespraak bij gelegenheid van de Jan Brouwer prijs.
- Berg, I.K. & Steiner, T. (2004). *Het spel van oplossingen. Oplossingsgerichte psychotherapie voor kinderen*. Amsterdam: Harcourt Assessment B.V.
- Bool, M., Doesem, K.T.M. van & Zanden, R.A.P. van der (2005). *Ontwikkeling en implementatie van preventieve interventies voor kinderen van ouders met psychische problemen of verslaving. Tijdschrift voor orthopedagogiek, kinderpsychiatrie en klinische kinderpsychologie 3/4*, 150-175.
- Boszormenyi-Nagy, I. & Spark, G.M. (1973). *Invisible Loyalties: Reciprocity in inter-generational family therapy*. New York: Harper & Row.
- Burik, A. van, Kayser, T. & Mortel, M. van de (2001). *Wat vraagt vraaggestuurd werken? De mening van de SPH-ers*. Woerden: Bureau Van Montfoort.
- Cladder, H. (1999). *Oplossingsgerichte korte psychotherapie*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Cauffman, L. (2003). *Oplossingsgericht management & coaching: simpel werkt het best*. Utrecht: Lemma.
- Delfos, M.F. (2000). *Luister je wel naar mij?* Amsterdam: SWP.
- Delfos, M.F. (2005). *Luister je wel naar mij?* Amsterdam: SWP.
- Durrant, M. (2001). *Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school*. Antwerpen-Apeldoorn: Garant.
- Ghesquière, P. (1993). *Multiprobleemgezinnen*. Leuven: Garant.
- Mulligen, W. van (2001). *Tussen thuis en school. Over contextuele leerlingbegeleiding*. Leuven: Acco.
- Polansky, N.A., Chalmers, M.A., Williams, P.P. & Bittenwieser, E. (1981). *Damaged parents; an anatomy of child neglect*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Winter, M. de (2005). *Pedagogische verwaarlozing van het publieke kind*. In: J.D. van der Ploeg & P.P. Goudena, *Verwaarlozing* (p. 80-92). Utrecht: Agiel.